

هدفمند کردن یارانه‌ها و نحوه توزیع درآمد در کشور

دکتر ابراهیم علی رازینی، عضو هیات علمی موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

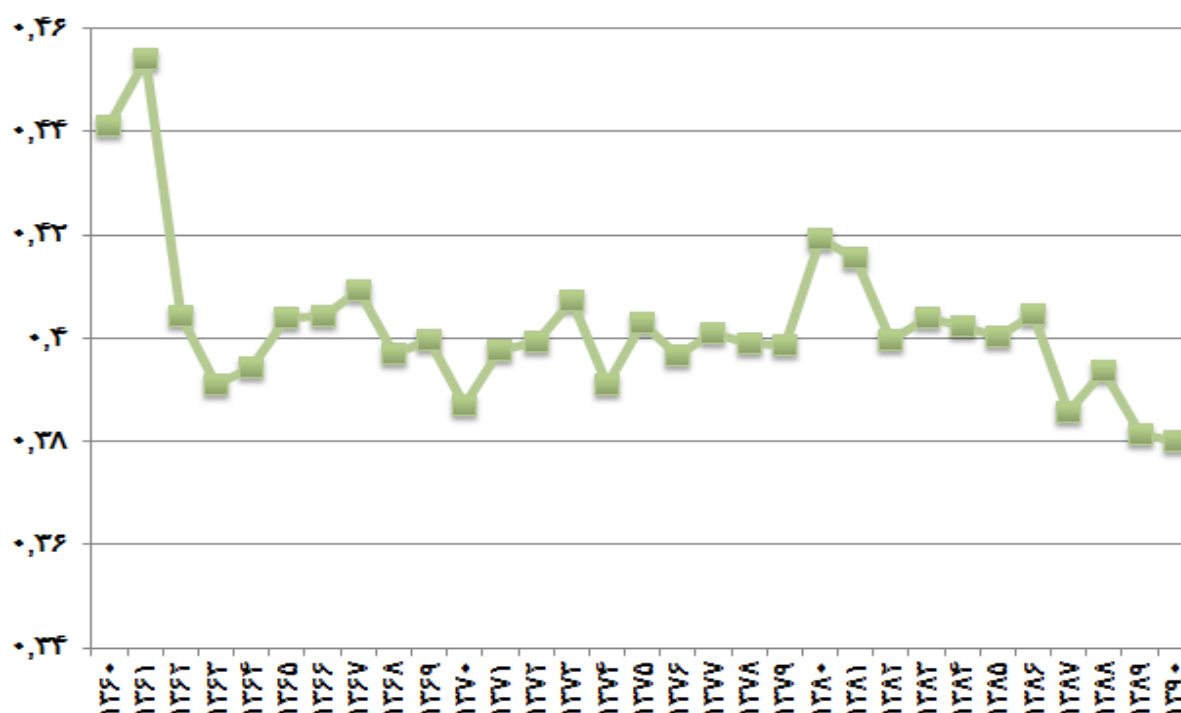
مهر

با توجه به اینکه تصمیم‌های اقتصادی نمی‌توانند به طور کامل واقعیت‌ها و رفتارهای اقتصادی را پیش‌بینی کنند، همواره بین آنچه که اتفاق می‌افتد با آنچه که تصمیم گرفته شده است، فاصله‌ای وجود دارد. از این رو، دولت‌ها به منظور کاهش آثار نامطلوب این فاصله، ناگزیر به دخالت در سیستم اقتصادی هستند. یکی از ابزارهای دخالت دولت در اقتصاد، حمایت‌های اجتماعی است که اعطای انواع یارانه از آن جمله است. به طور کلی شاید بتوان مهم‌ترین دلیل پرداخت یارانه توسط دولت‌ها را حمایت از اقشار آسیب‌پذیر ذکر کرد. در چنین شرایطی فرض بر این است که یارانه‌ها سبب متعادل شدن نظام توزیع درآمد و در نتیجه ایجاد تعادل در مصرف دهک‌های پایین درآمدی خواهد شد. اما در این بین توجه به این نکته ضروری است که در بلندمدت پرداخت یارانه‌های عام (همگانی) نه تنها دولت را به اهداف مترتب بر سیاست پرداخت یارانه اعم از بهبود توزیع درآمد و کاهش فاصله طبقاتی نخواهد رساند، بلکه باعث بروز مشکلات دیگری نیز در سیستم اقتصادی خواهد شد. از جمله این مشکلات می‌توان به عدم تخصیص کارآمد منابع، افزایش مصرف، افزایش اتلاف منابع، قاچاق و بروز مفسد اقتصادی و کاهش کارآیی در اقتصاد اشاره کرد. از این رو اغلب کشورها به هدفمند کردن یارانه‌ها روی آورده‌اند. در ایران نیز آغاز اجرای قانون هدفمند سازی یارانه‌ها در ۲۷ آذر ۱۳۸۹ اعلام شد. حال پس از گذشت بیش از دو سال از اجرای این قانون و مشخص شدن نتایج آن، در اینجا نتایج حاصله در حوزه نحوه توزیع درآمد در کشور بررسی می‌شود. چرا که یکی از اهداف مهم هدفمند کردن یارانه‌ها برقراری توزیع عادلانه درآمد در کشور و حمایت از اقشار آسیب‌پذیر است.

در بین شاخص‌های اقتصادی مختلفی که به چگونگی توزیع درآمد در جامعه می‌پردازد، می‌توان به ضریب جینی و نسبت درآمد ثروتمندترین دهک افراد جامعه به فقیرترین دهک آن اشاره کرد. بر اساس آمار اعلام شده از سوی بانک مرکزی، ضریب جینی در سال ۱۳۶۱ برابر با ۰/۴۴۱ بوده که با نوساناتی به ۰/۳۹۹۶ در سال ۱۳۸۳ رسیده است. در سال ۱۳۸۴ یعنی سال اول کار آمدن دولت نهم، این ضریب به ۰/۴۰۲۳ رسید. در سال ۱۳۸۵ این ضریب برابر ۰/۴۰۰۴ و در سال ۱۳۸۶ برابر

۰/۴۰۴۵ شد. در سال‌های بعد به دلیل تأثیر اقداماتی از قبیل توزیع سهام عدالت، افزایش حقوق ثابت طبقات پایین و افزایش افراد تحت پوشش نهادهای حمایتی، تغییراتی در ضریب جینی حاصل شد. با شروع هدفمند کردن یارانه‌ها در سال ۱۳۸۹ و پرداخت نقدی یارانه‌ها این ضریب به ۰/۳۸۱۳ واحد رسید که این امر نشان از بهبود نسبی آن دارد. در سال بعد یعنی در سال ۱۳۹۰ با تداوم هدفمندی و پرداخت یارانه‌های نقدی، ضریب مذکور به ۰/۳۷ رسید. نمودار (۱) میزان ضریب جینی را در ایران طی سال‌های ۱۳۶۰ تا ۱۳۹۰ نشان می‌دهد.

نمودار(۱): ضریب جینی در ایران طی سال‌های ۱۳۶۰-۱۳۹۰

همان‌طور که اشاره شد، نسبت درآمد ثروتمندترین دهک جامعه به فقیرترین دهک آن نیز یکی دیگر از شاخص‌هایی است که فاصله طبقاتی و نحوه توزیع درآمد در یک کشور را نشان می‌دهد. بررسی روند تغییرات این شاخص نشان می‌دهد که مقدار آن در سال ۱۳۶۱ برابر با ۲۲/۵ بوده است که با نوساناتی به ۱۴/۶ در سال ۱۳۸۳ رسیده است. در سال‌های ۱۳۸۴ الی ۱۳۸۷ این رقم به ترتیب برابر با ۱۴/۵، ۱۴/۹، ۱۵/۲ و ۱۳/۵ بوده است. این رقم در سال ۱۳۸۸ کمی افزایش یافته ولی در سال ۱۳۸۹ مجدداً کاهش یافت. به طوری که بر اساس تقسیم‌بندی دیگری از شاخص مذکور و محاسبه آن برای مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۸۹، این نسبت در این سال برای مناطق شهری برابر با

۱۲/۴۵ و برای مناطق روستایی برابر با ۱۲/۶۳ شد. در سال ۱۳۹۰ ارقام مذکور به ترتیب تا ۱۰/۱۷ برای مناطق شهری و ۹/۳۸ برای مناطق روستایی کاهش یافت.

در مجموع ارقام مذکور نشان می‌دهد که در فاز اول هدفمند کردن یارانه‌ها، رفاه هشت دهک اول درآمدی بهبود یافته و ضریب جینی در مناطق شهری و روستایی کاهش یافته است و این امر حاصل بهبود سهم ۴۰ درصد پایین و ۴۰ درصد میانی درآمدی جامعه در مقایسه با سهم ۲۰ درصد بالای درآمدی جامعه است. در عین حال باید توجه داشت که با توجه به تحولات اقتصادی سال ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ به ویژه افزایش نرخ ارز از نیمه دوم سال ۱۳۹۰ و شدیدتر شدن شرایط تحریم، ادامه روند کاهش دو شاخص بیان شده در خصوص نحوه توزیع درآمد دور از دسترس خواهد بود و حتی ممکن است به واسطه تورم ناشی از شرایط افزایش نرخ ارز و تحریم، شاخص‌های مذکور روند صعودی نیز به خود بگیرند. چرا که تورم آثار مثبت توزیع یارانه‌های نقدی برای دهک‌های پائین درآمدی را از بین برده و وضعیت معاش آن‌ها را بدتر خواهد کرد.

بنابراین قبل از آنکه فاز دوم هدفمند کردن یارانه‌ها به اجرا درآید، مناسب است که با سیاست‌های پولی، مالی و ارزی مناسب تورم موجود به نحوی کنترل شود و در کنار آن تور ایمنی برای حمایت از اقشار آسیب پذیر به اجرا درآید. تور ایمنی می‌تواند شامل برنامه‌های مختلفی باشد که از آن جمله می‌توان به برنامه‌های حمایت اجتماعی تکمیلی اشاره کرد. همچنین با در نظر گرفتن این واقعیت که هیچ دستورالعملی به تنهایی همه شرایط و مشکلات را پوشش نمی‌دهد، لازم است که ترکیبی از برنامه‌های حمایتی در رابطه با کاهش فقر شدید، فقر زودگذر و موقتی و نیز برنامه‌های حمایتی مرتبط با گروه‌های آسیب پذیر به کار گرفته شود تا تور ایمنی از حداکثر کارایی لازم برخوردار شود.